

Dorota Rancew-Sikora
Uniwersytet Gdański

O AUTENTYCZNOŚCI W ŻYCIU SPOŁECZNYM I W SOCJOLOGII

Tekst stanowi wprowadzenie do dyskusji o teorii socjologicznej¹, a szerzej mówi o wyzwaniach wynikających z przesunięcia się dyskursu autentyczności z filozofii, etyki, badań nad pamiątkami historii, kulturą i sztuką do badań nad komunikacją z wykorzystaniem mediów cyfrowych i nauką. Przesunięcie to każe zobaczyć w nowym świetle całe spektrum powiązanych ze sobą socjologicznych zagadnień tożsamościowych i relacyjnych, które pojawiają się w różnych kontekstach, w tym w obszarze polityki i nauki, stając się tym samym nieoczekiwanym i ważnym kryterium oceny wartości i wiarygodności wypowiedzi oraz osób je wygłaszających. Chociaż niniejszy blok tematyczny koncentruje się na teorii socjologicznej w XXI wieku, w tym tekście istotna będzie też droga, którą autentyczność weszła w zakres zainteresowań socjologii. Celem artykułu jest pokazanie, że rozumienie pojęcia autentyczności zmienia się istotnie wraz ze zmianą kontekstów jego użycia, a jednocześnie pozostają w nim ślady odniesień źródłowych, co sytuuje je pomiędzy perspektywami esencjalistycznymi i konstruktywistycznymi oraz domenami stosunków zbiorowych i jednostkowych. Przekraczając granice dotychczasowych kontekstowych zastosowań, kategoria autentyczności staje się wieloznaczna i wewnętrznie sprzeczna, co paradoksalnie zdaje się jej sprzyjać i zwiększać siłę jej perswazyjnego oddziaływania w dyskursie.

Słowa kluczowe: teoria społeczna; autentyczność w nauce; społeczeństwo zindywidualizowane; populizm, wartości kulturowe

On Authenticity in Social Life and Sociology

This text introduces a discussion on sociological theory and addresses the challenges arising from the shift in the discourse of authenticity from philosophy, ethics, and the study of historical artifacts, culture, and art to the study of communication through digital media and academia. This shift encourages a new look at the entire spectrum of interconnected sociological issues of identity and relationships across various contexts, including

Instytut Socjologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański, dorota.rs@wp.pl, dorota.rancew-sikora@ug.edu.pl, ORCID 0000-0002-0608-9136. Tekst opublikowany na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 [CC BY-NC-ND 4.0].

¹ Niniejszy blok tematyczny składa się z artykułów przygotowanych na podstawie debaty zorganizowanej pod hasłem „Niespełnione obietnice teorii socjologicznej” 12.12.2025 roku w Warszawie przez Komitet Socjologii PAN. Jej zapis wideo można obejrzeć na kanale Komitetu <https://www.youtube.com/@KomitetSocjologiiPAN>.

politics and academia, and becomes an unexpected and important criterion for assessing the value and credibility of communicative actions and their performers. Although the main topic and timeframe of this thematic block is the state of sociological theory in the 21st century, this article outlines the path by which authenticity entered the scope of sociological interest. The aim of this paper is to demonstrate that the meaning of authenticity changes significantly with changing contexts of use, while simultaneously leaving some traces of source references, positioning itself between essentialist and constructivist perspectives and across the domains of collective and individual relations. By exceeding the limits of its earlier contextual applications, the category of authenticity becomes ambiguous and contradictory, paradoxically increasing its persuasive impact in discourse.

Key words: social theory; authenticity in science; individualised society; populism; cultural values

Wprowadzenie

Autentyczność stała się ideałem i cechą wyróżniającą Zachodu. Niektórzy autorzy piszą wręcz o „wieku autentyczności” (ang. *age of authenticity*) (Ferrara, 1998; Taylor, 2002; Trilling, 1972), odsyłając do procesu historycznego obejmującego zmiany kulturowe, społeczne i polityczne wokół tego nowego ideału świata zachodniego. W Chinach, Korei czy Japonii autentyczność nie jest bynajmniej waloryzowana pozytywnie (Hu, 2024; Moeller i D’Ambrosio, 2025). Dzieje się tak pewnie dlatego, że autentyczność jako termin socjologiczny wiąże się z procesem indywidualizacji i zajmuje znaczące miejsce w ogólnych teoriach późnonowoczesnego Zachodu, odpowiadając na jego napięcia i konflikty, w tym niespotykaną dotąd fragmentację i niepewność (por. Boltanski i Chiapello, 2005; Reckwitz, 2017; Rose, 1989). Polem walki o znaczenie autentyczności jest przede wszystkim język, w którym podmiot musi nazwać rzeczy na nowo (Warchał, 2006). Kluczowymi postaciami w rozwoju koncepcji autentyczności w filozofii są Jean-Jacques Rousseau, Johann Gottfried von Herder i Jean-Paul Sartre, choć współczesne interpretacje różnią się od tych wcześniejszych. Autentyczność występuje jako główny przedmiot rozważań teoretycznych w takich książkach, jak: *Sincerity and Authenticity* Lionela Trillinga (1972), *The Jargon of Authenticity* Theodora Adorna (1973), *The Ethics of Authenticity* Charlesa Taylora (1991), *Reflective Authenticity* Alessandra Ferrary (1998), *On Being Authentic* Charlesa Guignona (2004) czy *Authenticity as an Ethical Ideal* Somogy’ego Vargi (2011). Znaczące dla refleksji o autentyczności były numer tematyczny „Discourse Studies” z 2001 roku oraz monografie zbiorowe, między innymi: *Authenticity in Culture, Self, and Society* (Vannin i Williams, 2009), *Indexing Authenticity* (Lacoste i in., 2014), *Critique of Authenticity* (Claviez i in., 2020), *The Politics of Authenticity and Populist Discourses* (Kohl i in., 2021) i *Politics and Policies*

of *Rural Authenticity* (Pospěch i in., 2021). Z samych tytułów widać, że namysł nad autentycznością zmienia swoje umiejscowienie, przesuwając się od filozoficznych rozważań etycznych skoncentrowanych na ideale autentyczności w stronę krytycznego badania jej społecznych zastosowań, przy czym powiększa się rysa dychotomii w ocenie jej znaczenia. Praca teoretyczna, zdaniem Ferrary (2017, s. 26–27), nie powinna jednak koncentrować się na walce przeciwko autentyczności lub w jej obronie, lecz raczej na precyzyjnym rozpoznaniu jej znaczenia oraz na dążeniu do przezwyciężania dychotomii nowoczesności. W tym sensie obiecujące zdaje się badanie procesów, na skutek których autentyczność stała się tematem debat, aspiracji i roszczeń, odnoszenie się do badań pokazujących, jak jest w praktyce wytwarzana, uznawana, stosowana i weryfikowana, oraz jak przemieszcza się w czasie i pomiędzy kontekstami. Takie badania nie są jednak wolne od ocen w kontekście zagrożeń i nadziei związanych z odwoływaniem się do autentyczności jako wartości społecznej, jak również wykazują, że autentyczność nie jest spójnym konceptem. Przeciwnie, jest pełna paradoksów i sprzeczności, a im staje się ważniejsza, tym silniej zderzamy się ze świadomością trudności, jakich nam przysparza. W polskiej socjologii zauważalna jest obecność odniesień do autentyczności w badaniach turystyki i kulinariów (Bachórz, 2013, 2014; Bloch, 2018), a wśród prac jak dotąd najpełniej wyjaśniających złożoność i źródła tego pojęcia w kulturze nowoczesnej wyróżniają się książki Michała Warchali i Olgi Szmidt, odpowiednio: *Autentyczność i nowoczesność* (2006) oraz *Autentyczność. Stan krytyczny* (2019).

W niniejszym tekście spróbuję poradzić sobie z rozpoznaniem zastosowań pojęcia autentyczności w różnych kontekstach społecznych, nawiązując do idei przesunięć dyskursywnych (ang. *discursive shifts*), stosowanej w badaniach dyskursu publicznego. Między innymi Ruth Wodak (2025) oraz Michał i Natalia Krzyżanowscy (2024) śledzili istotne przesunięcia lub nawet odwrócenia znaczenia pojęć (ang. *conceptual flipside*) wyjmowanych z kontekstu liberalnej demokracji przez strony radykalnie prawicowe. Podejmę się zbadać, jak w praktyce społecznej wizja „autentycznej” jednostki i jej doświadczeń łączy się z roszczeniami politycznymi do reprezentowania „autentycznych” wspólnot i ruchów zbiorowych.

Celem artykułu jest pokazanie, że rozumienie pojęcia autentyczności wyraźnie się zmienia wraz ze zmianą kontekstów jego użycia, a jednocześnie nowe zastosowania pozostawiają w nim ślady odniesień źródłowych, co sytuuje je pomiędzy perspektywami esencjalistycznymi i konstruktywistycznymi oraz domenami stosunków zbiorowych i jednostkowych. W efekcie postaram się rozpoznać przydatność badania dyskursu autentyczności do pełniejszego rozumienia świata społecznego, w którym żyjemy, i rozważyć możliwość zastosowania wyników tych badań także do rozumienia wyzwań stojących przed teorią socjologiczną i środowiskami naukowymi.

Autentyczność w życiu społecznym

W pierwszej części tekstu rozpatrzę rolę autentyczności w życiu społecznym zarówno w jej wymiarze zbiorowym, skoncentrowanym na związku z przeszłością i poszukiwaniu kulturowych źródeł, jak i w wymiarze indywidualnym, który zajmuje pierwszoplanowe miejsce w refleksji filozoficznej. Zwrócę też uwagę na znaczenie odniesień do autentyczności w mediach, które ze względu na postęp technologiczny są obecnie podstawowym kontekstem wyjaśniającym potrzebę rozstrzygania o autentyczności przedstawianych tekstów, obrazów i postaci, a równocześnie przestrzenia wyspecjalizowanych praktyk jej wytwarzania.

Autentyczność wytworów kulturowych

Badanie autentyczności w relacji do stosunków zbiorowych jest istotne dla rozpoznania jej szerszego socjologicznego znaczenia. Nurt tego typu badań rozwinął się między innymi w antropologii, archeologii i architekturze; ma w ich obrębie już dość długą tradycję. Chodzi tu głównie o takie sposoby odczytywania znaczenia wybranych elementów przeszłości, aby dostrzec ich obecną wartość. Odniesienia do autentyczności dóbr kultury w powiązaniu z historią miejsc mają też dużą wagę dla turystyki i marketingu dóbr konsumpcyjnych (Bachórz, 2013, 2014; Bloch, 2018). Producenci, wykorzystując zasoby kulturowe, czynią produkty „autentycznymi”, a konsumenci tę autentyczność uwierzytelniają oraz podejmują na jej podstawie decyzje konsumpcyjne, kształtując własne tożsamości (Koontz, 2010; Plüg i in., 2024). Na rynku dóbr i usług „autentyczne” zwykle oznacza „związane” z konkretną tradycją i konkretnym miejscem. W języku angielskim istnieją specjalne czasowniki utworzone na określenie takich praktyk jak *traditionalising* lub *othering*, które nie tylko podkreślają tradycyjność czy inność danego obiektu, lecz także w pewnym sensie konstruują go jako „tradycyjny” lub „inny” i przez to wyjątkowy, szczególny.

W podejściu naukowym stosunek do autentyczności sytuuje się pomiędzy biegunami esencjalizmu i konstruktywizmu (Stumm, 2022). Idealizacja autentyczności wyraża się w wąskich definicjach indywidualnego autorstwa, pierwotnej tradycji czy zakorzenionej lokalnie kultury (Shiner, 1994). Rozstrzygnięcia w tym zakresie mają zasadnicze znaczenie praktyczne dla ochrony i rekonstrukcji konkretnych praktyk, rzeczy lub budowli historycznych: czasem będzie to chroniony lub rekonstruowany pierwotny zamysł twórcy czy idealna struktura wytworu (Eugène Violet-le-Duc), kiedy indziej – oryginalne elementy materii, które przetrwały (John Ruskin), czy wreszcie – społeczna wartość danego obiektu w aktualnie istniejącym świecie (Alois Riegl). Trzeba wtedy zdecydować, co dany obiekt kulturowy „robi” i jak można dostosować jego oddziaływanie do

zmieniających się społecznych oczekiwań, przyjmując, że mogą to być różne wartości: użytkowe, artystyczne, upamiętniające, historyczne i związane z wiekiem (ang. *the age value*). Jest to też trudno uchwytna, ale ceniona zdolność wytwarzania odpowiedniego nastroju lub posiadania niepowtarzalnego „klimatu”, jeśli istnieje możliwość zachowania go lub odtworzenia.

Stwierdzanie autentyczności (ang. *authenticity claim*) obiektu, działania lub całej kultury w praktyce społecznej jest roszczeniem kierowanym wobec przedmiotu zainteresowania, lecz kluczowe znaczenie ma to, kto i jak ją ostatecznie uzna i potwierdzi, wynajdzie lub podważy, oraz jaka jest ważność i trwałość takiego stwierdzenia (Claviez, 2020). Petra Tjitske Kalshoven (2026) zauważyła, że losy pojęcia autentyczności potoczyły się inaczej w nauce i rzeczywistości społecznej. Podczas gdy antropologia co do zasady porzuciła ideę trwałości tradycji i znaczeń kulturowych oraz przesunęła się na stanowiska konstruktywistyczne, w społecznościach tubylczych odwrotnie – utrwalił się tam pogląd esencjalistyczny, bo tylko taki wspiera ich cele polityczne i ekonomiczne. Antropolodzy, spełniając ich oczekiwania, występują wtedy w roli ekspertów i ekspertek, którzy mogą potwierdzić to prawo.

Patrząc krytycznie na proces „uznawania czegoś za autentyczne” (ang. *authenticating*), można zauważyć, że dokonuje się on nierzadko przez zawłaszczanie pozostałości materialnych, miejsc, kultur i narracji. Zawłaszczając autentyczność, niektóre grupy roszczą sobie prawa do unikalności, a jednocześnie prawa innych są pomniejszane, co może przybierać kształt sporu o autentyczność na bazie określonych dowodów, które czasem podważają głęboko zakorzenione przekonania ludzi na temat ich historii i kultury (Claviez i in., 2020). Docelowo „autentyczna tożsamość” oznaczałaby jedność w subiektywnym doświadczeniu i podzielanej prawdzie odnoszącej się do jakiejś wcześniejszej egzystencji. Dopiero z czasem okazuje się, że pretensje danej grupy kulturowej do autentyczności to jedynie polityczny konstrukt i metanarracja dyskursu hegemonicznego.

Autentyczność „ja”

Autentyczność odnosząca się do „ja” jest najbardziej narzucającym się uwadze kontekstem zastosowania tego pojęcia, a przesunięcie jej do centrum podzielanych wartości i norm społecznych to oznaka pewnego etapu w rozwoju społeczeństwa zindywidualizowanego (Varga, 2011a). Egzystencjalną rangę zyskała już w początkach nowoczesności, w oświeceniu, wraz z rosnącą niechęcią do gry pozorów i dążeniem do demaskacji, wyrażonymi najdobitniej w pracach Jeana-Jacques’a Rousseau (Ferrara, 2017; Warchała, 2006). W debacie filozoficznej autentyczność jest tradycyjnie wiązana z wolnością i szczerością, warto jednak podkreślić, że w tym połączeniu jej znaczenie się nie wyczerpuje, gdyż odnosi się też do źródeł, przeszłości, ciągłości i relacji (Trilling, 1972).

Autonomię jednostki w kontekście etyki nowoczesności definiowano jako zdolność zarządzania sobą i dokonywania wyborów na podstawie własnej refleksji, a także krytykowano za odrzucanie normatywnych ograniczeń i granic możliwości definiowania siebie (Ferrara, 1998, 2009). Wartość autentycznego „ja” ma – dla kontrastu – silny wydźwięk moralny, odnoszący się do wymogu konsekwentnego bycia „prawdziwą sobą”, odegrania zadziwiającej „ roli bez roli”, czyli osoby zgodnej z własnym wnętrzem i spójnej w swoim postępowaniu, jak również wystarczająco wyemancypowanej (Szmidt, 2019). Wymaga to podejmowania określonych działań wobec własnego „ja” i wykonania odpowiedniej „pracy nad sobą” (Ferrara, 1998; Varga, 2011a, 2011b). Autentyczności od okresu romantyzmu zaczęto wymagać szczególnie od artystów i artystek (Claviez i in., 2020), a „ja” twórcy stało się najważniejszym wytworem sztuki i obiektem oceny moralnej jako warunek właściwej „prawdy” dzieła. Gary A. Fine (2004) i Larry Shiner (1994) zwrócili dodatkowo uwagę na postaci artystów „samorodnych” lub „rodzimych”, którzy, nie mając formalnego wykształcenia, wyróżniają się przede wszystkim „autentycznością”.

Co ważne, bycie autentyczną/autentycznym – podobnie jak w przypadku wytworów kulturowych – wymaga „autoryzacji” (ang. *authentication*), czyli ukształtowania takiej relacji, w której odbiorca uzna roszczenie podmiotu do autentyczności, mając jednocześnie prawo do tego, aby je odrzucić na niewyartykułowanych podstawach, przykładowo swoim odczuciu (Claviez, 2020). Wartość autentyczności daje zatem odbiorcy wyjątkowo dużą i trudno wytłumaczalną władzę. Michał Kaczmarczyk (2019, s. 101–102), odwołując się do Ervinga Goffmana, tłumaczy, że po stronie aktora leży jedynie stwarzanie pozoru autentyczności przez dobre dopasowanie do ramy, odegranie swobody i naturalności oraz ukrycie nieuniknionej niespójności działania, aby przekonać innych, że dana rama jest „faktyczna”. Decydujący jest jednak odbiór obserwatora, dlatego też od czasów nowoczesnych niektórzy interpretatorzy uważają, że „autentyczność” lepiej wychodzi w fikcji niż w rzeczywistości, a jej czas się bezpowrotnie skończył (Moeller i D’Ambrosio, 2025). W podobnym duchu Michel Foucault (2011) zaprzecza możliwości osiągnięcia autentyczności, sytuując ją – tak samo jak poczucie autonomii – w obszarze działania władzy, która dąży do ujarzmnienia podmiotu, dając mu złudzenie wolności i sprawstwa (por. Czyżewski, 2021; Nowicka, 2016; Rose, 1989). Praca nad „byciem sobą” jest tu zatem jedynie wysublimowanym sposobem samokontroli, której narzędziem są dyskursy eksperckie wyposażające jednostki w język odpowiedni do rozumienia, odczuwania i wyrażania siebie (Jacyno, 2007; Mokrzan, 2019). W dalszych rozważaniach nie będzie nas interesować, czy autentyczność jest możliwa, czy jest fikcją czy złudzeniem, natomiast będziemy się zajmować tym, co roszczenia do autentyczności i ich weryfikacja robią w świecie relacji społecznych.

Autentyczna postać medialna i procesy edytowania siebie

Nikolas Coupland (2001) zwraca uwagę na utrzymywanie się, a nawet wzrost częstotliwości odniesień do autentyczności w mediach. Można przy tym mieć wrażenie, że im mniej jest prostej wiarygodności w świecie zdominowanym przez przekazy medialne, tym rzadszym i ważniejszym dobrem staje się autentyczność. W mediach autentyczna tożsamość jawi się przede wszystkim jako wysublimowana forma stylizacji. *Authenticating talk* to emitowanie wypowiedzi z rodzaju „szczyrych wyznań”, których tematem jest dzielenie się zindywidualizowanymi sposobami przeżywania i okazywania emocji (Coupland, 2001; Thornborrow, 2001), mieszanka elementów zaplanowanych, spontanicznych i niedoskonałych, pokazujących „zwyczajność”. Czasem odegrane „surowe ja” zostaje przedstawione jako „brak umiejętności” gry lub jako zamierzona gotowość do odsłonięcia się i złamania jej zasad. Także na poziomie technicznym w celu odegrania autentyczności produkcja amatorska zastępuje profesjonalną, a profesjonalne agencje nadawcze uczą się naśladować amatorszczyznę za pomocą zaawansowanych technologii. Wykorzystują przy tym rozpowszechnione przekonanie, że ludzie prości i zwykli, bez specjalistycznego wykształcenia, są bardziej „naturalni” i „autentyczni”, więc zapraszają ich do udziału w programach.

Szczególną funkcję w odgrywaniu autentyczności pełnią media społecznościowe, które ze swojej natury są areną produkcji nieprofesjonalnej (Robini, 2020). Influencerzy i influencerki umiejętnie podtrzymują wizerunek „zwykłych osób”, nawet gdy stają się bardzo popularni. Równoległe z rosnącym zaawansowaniem spektakli autentyczności w mediach rozwinęły się potrzeby i umiejętności publiki w zakresie rozpoznawania nieautentyczności i demaskowania jej. Między innymi Allen i Mendick (2013) zapytali młodych ludzi, co dla nich jest „realne” w *reality TV*, i odkryli, że osądzanie autentyczności innych odpowiada na ich własną potrzebę wyjścia z pułapki bolesnej nieautentyczności i ukrywania rzeczywiście „ja”.

Autentyczność w polityce

Polityka wykorzystuje zarówno indywidualne, jak i zbiorowe znaczenia autentyczności. Z jednej strony wiąże się to z rosnącymi wymogami prezentowania „autentycznego ja” polityków w mediach, a z drugiej strony z reprezentowaniem „autentycznej zbiorowości”, czy to w formie zorientowanej na przyszłość zbiorowej siły ruchu społecznego, czy zakorzenionej w przeszłości wspólnoty narodowej. W momencie, gdy aspiracje reprezentowania sięgają do (niemożliwej) autentyczności wielkich i wewnętrznie zróżnicowanych sił czy wspólnot

narodowych, staje się zrozumiałe, że politycy muszą na użytek odbiorców wizerunku tej siły zbiorowej czy wspólnoty w sposób przekonujący stworzyć.

Historia wykorzystywania toposu autentyczności w polityce sięga czasów przednarodowych, kiedy Europa budowała przekonanie o swojej wyjątkowości i tubylczości ze względu na zakorzenienie w antyku i chrześcijaństwie (Claviez i in., 2020). Podczas romantycznego zwrotu nacjonalistycznego w XVIII i na początku XIX wieku ustalił się pogląd o związku kulturowej (narodowej) autentyczności z lokalnym miejscem – krajem i ludem (Herder, 1962 [1784–1791]). Jednym z późniejszych trendów jest odchodzenie od idei jedności na rzecz idei hybrydalności tożsamości, które są szczególnie widoczne w dyskursach postkolonialnych i feministycznych (między innymi Bhabha, 2010; Fanon, 2001; Irigaray, 2001).

Polityka autentyczności często jest kojarzona z dyskursami populistycznymi (Kohl i in., 2021, Mudde, 2021) i skierowana przeciwko „innym”, czyli „nieautentycznym”, skorumpowanym elitom i osobom zagrażającym „autentycznej wspólnotie” z zewnątrz, na przykład migrantom, przedstawicielom innych kultur i religii, przez co jednoczy wobec wskazanych wrogów „prawdziwych” przedstawicieli danego narodu i państwa. „Autentyczność” jako ideologia pierwotnej tradycji i zakorzenionej kultury nabrała wagi w warunkach rosnącej mobilności fizycznej i wirtualności (Ferrara, 2023; Lipiński, 2020; Shiner, 1994; Sorensen i Krämer, 2024); często skupia się wokół bohaterskiej postaci antypluralistycznego strongmena (Christophe i in., 2021). Pojawiło się wiele analiz przywódców tego typu, którzy wykorzystują nasycone symbolami warstwy fantazji i mitów narodowych (Malešević, 2025, s. 288), a pokazami swoich złych manier demonstrują wolność od „nieautentycznych” zasad poprawności politycznej (Wodak, 2021; Świrek, 2025). Theodor Adorno (1973) pisał, że z autentycznością w dyskursie publicznym szczególnie wiąże się wiejskość, uprawianie roli i nacjonalizm.

Nina Marie Hagel (2016) podkreśla, że odwołania do autentyczności występują też po drugiej stronie politycznego spektrum i są wykorzystywane do tego, aby przeciwdziałać rasizmowi i seksizmowi. W tym ujęciu „autentyczność” stała się narzędziem emancypacji tożsamości mniejszościowych. Powoływanie się na autentyczność dało legitymizację w historii XX i XXI wieku istnieniu tożsamości naznaczonych piętnem i zachęciło jednostki marginalizowane do mówienia publicznie o swoich doświadczeniach.

Ben Jones (2015) uważa, że nawiązywanie do autentyczności ma wartość w dyskursie politycznym, bo odpowiada na istotne zagrożenia demokracji przedstawicielskiej: ma bronić ludzi przed oszustwem i hipokryzją, ukrywaniem prawdy i manipulacją. Jasność wizerunku polityków dla wyborców ma stanowić gwarancję tego, jak będą się oni zachowywali także poza zasięgiem

bezpośredniej obserwacji i wpływu tych, którzy ich poparli. Poszukując oparcia dla pewności w swoim zaufaniu do polityków, wyborcy nie poprzestają już jedynie na ich słowach, ale chcą wiedzieć, kim są kandydaci jako ludzie – poznać i sprawdzić ich motywacje i charaktery, co politycy aktywnie wykorzystują – i chodzi tu nie tylko o prawicowych populistów. Autentyczność w tym sensie sprowadza politykę na ziemię, odwołuje się wprost do realnych podstaw zaangażowania politycznego i je sprawdza. Autentyczność w polityce, według Jonesa, odnosi się przede wszystkim do ciągłości, czyli podtrzymywania tych samych wartości i zobowiązań, które definiują tożsamość polityka wystarczająco długo i dokładnie, aby wyglądał na autentycznego. Tyle że, jak zauważa Jones, w odróżnieniu od uczciwości (ang. *integrity*) autentyczność nie musi oznaczać przywiązania do tego, co słuszne, a jedynie do tego, co własne, bez względu na to, czy jest to dobre czy złe według jakichkolwiek kryteriów moralnych. W tym sensie „autentyczny” i przez to przekonujący polityk może mieć widoczne wady charakteru i znaczące skazy na biografii.

Autentyczność (w) socjologii

Podczas gdy w polityce nawiązania do autentyczności stały się centralnym tematem wielu opracowań, w odniesieniu do działalności naukowej stosowane są rzadziej, ustępując innym kryteriom – prawdy, wiarygodności i zaufania. Można jednak przeświecić pole socjologii pod tym kątem i zobaczyć, czy rama autentyczności powie nam coś nowego o jej funkcjonowaniu. Autentyczność jest przecież nie tylko przedmiotem badań nauk humanistycznych i społecznych czy perspektywą opisu przemian społecznych i jednostek żyjących w kontekście tych przemian, ale też koncepcją pozwalającą refleksyjnie spojrzeć na relacje naukowców z tym kontekstem, który obowiązuje ich tak samo jak innych uczestników świata społecznego, a być może daje też szansę twórczego wykorzystania.

Jest tu wiele ciekawych kwestii do rozwiązania, na przykład pytanie o to, do jakiego stopnia i w jaki sposób autentyczność naukowców jest zakorzeniona w ich roli i przynależności grupowej (Coupland, 2014). Jak sama przynależność do środowiska naukowego udokumentowana afiliacją może stanowić dowód autentycznego zaangażowania w poszukiwanie prawdy w świecie selektywnego finansowania, upolitycznienia i stronniczego wykorzystywania wiedzy? Na ile konieczność dostosowania naukowców i naukowczyń do reguł społecznych gier o prestiż, wyniki ewaluacji i finansowanie w kształtowaniu własnych karier podważa autentyczność środowisk naukowych (Remisiewicz, 2025)? Jak można byłoby uratować autentyczność tego zaangażowania w kontekście wykorzystywania sztucznej inteligencji, niejednoznaczności autorstwa prac powstających

w bardzo licznych zespołach badawczych oraz zarzutów o wtórność? Podkreślam tu wagę i złożoność problemu, ale poniżej odniosę się tylko do trzech wybranych kwestii: autentyczności naukowców i naukowczyń, autentyczności badań socjologicznych oraz autentyczności teorii.

Autentyczność naukowców i naukowczyń: praca z pasji i praca w nadziei

Wiele badań dowodzi negatywnego wpływu neoliberalizmu na akademię (Davies i Bansel, 2005), który ujawnia się między innymi w biurokratycznym zarządzaniu i kontrolowaniu naukowców, ekspansji logiki użyteczności i zysku oraz zwiększaniu administracyjnych obciążeń pracowników naukowych. Działalność uniwersytetu jest coraz częściej oceniana na podstawie kryteriów wydajności, według których sukces zależy od tego, co wygląda na rozwój, a faktyczne ulepszenia są zastępowane przez pozory zmian. Wpływ ten, jak wskazuje Cannizzo (2018, 2019), sięga głębiej i warunkuje rozumienie tego, czym jest w ogóle praca w akademii, sukces i kariera akademicka, i na czym opiera się poczucie autentyczności i własnej wartości pracowników naukowych. Powszechnie naukowcy i naukowczynie odróżniają robienie „prawdziwej nauki” od spełniania organizacyjnych wymogów biurokracji, wiążąc je przede wszystkim z pasją poznawczą i osobistym zaangażowaniem. Naukowcy są przywiązani do ideałów pracy akademickiej, z którymi się osobiście utożsamiają (Osbaldiston i in., 2016). Wewnętrzna motywacja i satysfakcja, niezależne od nagród zewnętrznych, składają się na ich poczucie bycia autentycznymi w roli badacza (Cannizzo, 2018). Jeden z profesorów nauk społecznych w badaniu Cannizza (2018, s. 4) powiedział: „jeśli robię badania, które kocham, nie czuję się wyalienowany”. Inni jednak wskazywali na to, że nie mogą podczas pracy na uczelni w satysfakcjonującym stopniu poświęcić się temu, co uważają za najcenniejsze, a ich praca badawcza cierpi na tym, że dużo czasu muszą przeznaczać na dydaktykę, administrację, pisanie i rozliczanie wniosków projektowych, wikłając się przy tym w nieistotne detale i szczegółowe procedury. Menedżerski styl zarządzania uczelnią pogłębia ich poczucie utraty celu i młodzieńczego idealizmu, niezgodności z samym sobą, wypalenia, dezintegracji środowiska oraz instrumentalizacji wiedzy, która staje się coraz częściej prywatną, zorientowaną na rynek inwestycją lub fasadową oznaką postępu.

Subiektywna definicja pracy rozumiana jako forma rozwoju osobistego jest jednym z efektów dyskursu psychoterapeutycznego i nowoczesnych metod zarządzania. Cannizzo (2018) zauważył, że wypowiedzi pracowników naukowych często przybierają nostalgiczny ton, co lokuje doświadczenie autentyczności w idealizowanej przeszłości lub w utopijnym czasie przyszłym, a to paradoksalnie normalizuje menedżerski sposób zarządzania sobą w akademii. Oddzielenie wewnętrznej motywacji i przyjemności z podejmowania aktywności

naukowej od pobudek zewnętrznych (organizacyjnych, menedżerskich) jest istotną częścią szerszego ruchu kulturowego, w którym praca naukowa jest oceniana i reprezentowana. Skutki przeobrażeń w politycznej ekonomii wiedzy różnią się w zależności od ich instytucjonalnej struktury, ale ich wspólną trajektorią jest zarządzanie przez rynek lub quasirynki regulowane przez państwo (Ward, 2012). Dla pracowników naukowych skutek zmieniającej się polityki i finansowania nauki to stopniowa modyfikacja warunków przetrwania w akademii (Davies i Bansel, 2005), która podważa ich bezpieczeństwo zawodowe, wprowadza nadzór mierzalności oraz konieczność ciągłego porównywania własnych osiągnięć z najlepszymi. W przeciwną stronę ciężą narracja złotego wieku akademii czy kolektywnej nostalgii za autentyczną pracą naukową, która podążała przede wszystkim za tym, co ma poznawczy sens. Zbiorowa nostalgia może prowadzić do wyrażania i ochrony zbiorowych wartości oraz mieć szczególne znaczenie w okresach zmian instytucjonalnych z uwagi na zdolność reagowania na obecne zagrożenia (Davis, 1979; Wilson, 2014). Może także mieć znaczenie polityczne i wyrażać pragnienia naukowców – mniej lub bardziej melancholijnie i radykalnie, uspokajająco lub mobilizująco.

Cannizzo w swojej późniejszej publikacji (2019) spojrział na marzenia o autentyczności w pracy naukowej krytycznie, wskazując, że nacisk na zaangażowanie moralne i nacisk na dążenie do wymagającego ideału mają w tle ukryte nierówności społeczne i relacje władzy. Jeśli zdefiniujemy autentycznego naukowca jako osobę, której centrum życia stanowi pasja dla nauki, mającą czas i spokój na jej rozwijanie, to oznacza, że – pomijając biurokratyczne obowiązki – może ona uwolnić się od innych obowiązków życiowych lub odsunąć je na dalszy plan i nie jest pod nagłą presją finansową. Wtedy dopiero może w pełni satysfakcjonująco „poświęcić się” dla „rzemiosła nauki” w sensie, o którym pisał Mills: „[intelektualne – przyp. aut.] rzemiosło stanowi centrum twojego ja i jesteś osobiście zaangażowany w każdy produkt intelektu, nad którym pracujesz”. Model ten jest dla wielu nieosiągalny i podatny na działanie nierówności genderowych oraz klasowych. W praktyce oznacza często, że naukowiec jest stosunkowo zamożnym mężczyzną, bez dzieci, którego reprodukcyjną i finansową obsługą zajmują się inni, a osoby uboższe lub wykonujące intensywną pracę reprodukcyjną zostaną zmarginalizowane. Nierzadko możemy mówić tylko o określonych „momentach w życiu”, kiedy ktoś czuje się „autentycznym naukowcem” i robi „prawdziwą naukę”, bo jest akurat w sytuacji, kiedy może się jej poświęcić. W karierach pracowników nauki lub osób starających się o zatrudnienie w nauce istnieją liczne chwile nieautentyczności, kiedy czują oni, że nie uprawiają „prawdziwej nauki”, bo są zależni od innych i poddani różnym ograniczeniom. Wiele osób w świecie nauki angażuje się przez wiele lat w *hope labour* (z ang. „pracę w nadziei”), po raz pierwszy opisaną w sektorze kultury (Mackenzie i McKinlay, 2021), która polega na wykonywaniu pracy bezpłatnej

lub słabo opłacanej i niestabilnej, poniżej własnych aspiracji, w nadziei, że być może w przyszłości przyniesie ona stałe zatrudnienie, awans, wyższe zarobki, większą niezależność lub widoczność i szacunek, a w końcu poczucie autentyczności w pracy. W praktyce oznacza to inwestowanie sił i środków w obietnicę, która może się nigdy nie spełnić. Wejście w rolę, która miała pomóc tym osobom zostać na uczelni, może nawet zmniejszyć ich szanse na współpracę naukową, bo potencjalni partnerzy nie będą ich postrzegać jako wystarczająco dobrych członków zespołu.

Odejdziemy teraz od subiektywnej definicji pracy i na ocenę autentyczności naukowców spojrzymy z zewnątrz. Zespół Lisy Saffran (2020) wykazał, że autentyczność przypisywana jest tym z nich, którzy przekonująco pokażą swoje osobiste zaangażowanie w badania oraz zdolność do bezstronności. Na uczelniach i w mediach masowych naukowcom było łatwiej zdobyć ocenę „autentycznych” według tych kryteriów, bo nauka generalnie budziła tam respekt i zakładała zaufanie. Niemniej nawet pojawianie się tam w rolach doradców politycznych lub bieżących komentatorów w sytuacjach kryzysów i przy okazji kontrowersyjnych spraw skutkuje tym, że naukowcy i naukowczynie są postrzegani jako mniej autentyczni, mniej wiarygodni i mniej godni zaufania, jak wykazali Schug i współautorzy (2024). Użytkownicy nowych mediów są jeszcze bardziej nieufni i skłonni do krytyki, bardziej podatni na dezinformację i w efekcie często nabierają negatywnego stosunku do nauki. W nowych mediach często kształtowane są nieuzasadnione oczekiwania co do wizerunków „autentycznych naukowców” (Luebke, 2021), a próby dostosowywania się do nich mogą być pułapką dla pracowników naukowych, bo mechanika działania nowych mediów, a szczególnie mediów społecznościowych, faworyzuje innego rodzaju autorytety. Naukowcy i naukowczynie na YouTube przegrywają w konkurencji z makijażystkami, choć to one zajmują się z definicji wytwarzaniem „sztucznych” wizerunków twarzy i są bezpośrednio powiązane z markami komercyjnymi (Riboni, 2020). Problem dotarcia do odbiorców leży w możliwości nawiązania z nimi autentycznej relacji, a udoskonalanie technicznych środków upowszechnienia przekazu wiedzy naukowej w żaden sposób go nie rozwiązuje (Wolton, 2022).

Autentyczność badań

Jak się zdaje, socjologowie i socjolożki odnajdują autentyczność głównie w obszarze badań, jako że po pierwsze, zapewniają autentyczność osób badanych, ich doświadczeń i wypowiedzi, a po drugie, włączają się w autentyczne procesy społeczne, czyli takie, które będą uznane za ważne i zrozumiałe dla zwykłych ludzi.

Autentyczność osób badanych w badaniach socjologicznych opiera się na społecznych kryteriach doboru reprezentantów grup, klas, kategorii społecznych

czy środowisk mających bezpośredni dostęp do doświadczenia. W reprezentowaniu większych całości społecznych dobór osób badanych powinien ponadto ukazywać zawartą w nich różnorodność lub wzory zróżnicowania oraz dynamikę „autentycznych sił społecznych”. W pewnych aspektach odniesienia do autentyczności uczestników procesów badawczych zawierają wzięte z szerszego dyskursu założenie o autentyzmie „zwykłego człowieka”, „typowego” dla danej klasy czy kategorii i w tym sensie pozbawionego cech szczególnych. Co więcej, w badaniach jakościowych odwołania się także to, jak osoby badane są zakorzenione w codzienności i swoich biografiiach, a ich wypowiedzi reprezentują wiedzę potoczną i rozumowanie potoczne, uzupełnione doświadczeniem emocjonalnym i umocowane w materialności ciała i świata życia. Wymienione tu warunki „autentyczności”, jak widzimy, przynajmniej częściowo pokrywają się z tymi, które są poszukiwane także poza akademią. Badacze jakościowych inspirowanych interakcjonizmem symbolicznym i fenomenologią cechuje większe zaufanie do intuicji i empatii jako narzędzi poznania niż do dyskursu scjentyistycznego, traktowanego jako niezdolny do uchwycenia procesów ludzkiej egzystencji (Bergson, 1957; Warchala, 2006). Z tego powodu dążenie do zapewnienia autentyczności procesu badawczego może przejawiać pewien rys antyintelektualizmu i zmniejszać atrakcyjność teorii.

Drugi aspekt autentyczności w badaniach empirycznych odnosi się do ich wiarygodności w kontekście szerszych implikacji społecznych badań. Decyduje o niej to, jakie badania są wartościowe ze względu na ich oddziaływanie na członków badanej kultury lub społeczności. Egon Guba i Yvonna Lincoln (2007) zidentyfikowali pięć kluczowych kryteriów wzmacniających autentyczność badań, które odpowiadają mniej więcej założeniom badań ukierunkowanych na wartości etyczne, partycypacyjnych i zaangażowanych. Przecistawianie się badaniom „sztucznie wytworzonym” lub „wyalienowanym” oznaczałoby tu dobre wpasowanie się z badaniami w „prawdziwy”, „rzeczywisty” proces społeczny i poznawczy, w którym osoby badane będą zaangażowane nie tylko w rolach informatorów i wniosą do badań swój kulturowy wkład, swoją perspektywę, swoje historie, lecz także badania, w których zachodziłby proces wielostronnego, wzajemnego uczenia się i pobudzania do działania (por. na przykład Blachnicka-Ciacek, 2026; Kindon i in., 2007). Także tutaj możemy zauważyć odchodzenie socjologii od teoretyzowania na rzecz większego zaangażowania w sprawę „tego świata” i przyjęcia kryteriów ważności, które z niego pochodzą.

Autentyczność teorii

Z odniesieniem do autentyczności teorii jest największy kłopot, gdyż nie ma literatury ani badań, które pomogłyby to sensownie zrobić. W takiej sytuacji być może warto byłoby skorzystać z rozwiniętej refleksji nad autentycznością

wytworów oraz praktyk kulturowych i zobaczyć, na ile się ona sprawdzi w tym szczególnym zastosowaniu do teorii i teoretyzowania.

W naukach o kulturze odniesienia do autentyczności opierają się na wstępnej waloryzacji dóbr kulturowych pod kątem możliwości zdefiniowania indywidualnego autorstwa, wierności wobec pierwotnej tradycji i źródeł czy zakorzenienia w lokalnie usytuowanej kulturze (Shiner, 1994). Dopiero po dokonaniu takiego rozpoznania podejmowane są działania w zakresie ochrony i rekonstrukcji tego, co zostanie uznane za autentyczne i cenne, w odróżnieniu od tego, co można porzucić bez żalu. Ochrona lub rekonstrukcja w dyskursie konserwatorskim oznacza w praktyce różne czynności: dotarcie do pierwotnego zamysłu twórcy czy idealnej struktury wytworu (jak można byłoby rozumieć sens teoretycznej interpretacji źródeł), zachowanie (w nowych konstrukcjach teoretycznych) oryginalnych elementów, które przetrwały próbę czasu, oraz ustalenie wartości danego wytworu w odniesieniu do kryteriów obowiązujących w obecnym świecie. Celem takich prac (rekonstrukcyjnych i konserwatorskich) byłoby zachowanie ciągłości unikalnej tożsamości (pewnej kultury) oraz przeciwstawienie się zagrożeniu jej utraty. Teoretyzowanie jest praktyką stabilnie zakorzonioną w przeszłości, ale istnieją niebezpieczeństwa, które sygnalizują autorzy artykułów zebranych w tym numerze, i należy je rozpoznać, aby się im przeciwstawiać. Oznaki częściowej utraty poczucia sensu teoretyzowania także są zauważalne.

Marta Bucholc w swoim artykule zamieszczonym w tym tomie najbardziej zbliża się do ujmowania teoretyzowania jako aktywności kulturowej, posługując się metaforą teatralizacji. Autorka pisze, że teoria, podobnie jak teatr, nie jest i nie może być odzwierciedleniem rzeczywistości w jej całej złożoności. Teoria jest raczej sensownym i uproszczonym jej obrazem, który przedstawia relację między historią, biografią i społeczeństwem w taki sposób, aby mógł być on publicznie użyteczny, choć nie musi oznaczać to możliwości praktycznego wykorzystania. Analizując teoretyczne tezy Norberta Eliasa (por. Bucholc, 2016, s. 149), autorka już dziesięć lat temu tłumaczyła, że celem teorii jest przede wszystkim uzyskanie jasności, a jej społeczna użyteczność zależy od tego, na ile potrafimy odpowiednio się do niej ustosunkować. Ważnym ograniczeniem dla teorii socjologicznej jest to, że jej szanse na zwycięstwo w starciu z fałszywymi przekonaniem zbiorowymi będą zależały nie tyle od samoistnej siły prawdy, co raczej od sił społecznych, które za nią staną i będą jej bronić (Bucholc, 2016, s. 153). Fałsz jest odporny na zderzenia z realiami, a kiedy prawda przeszkadza pewnym grupom, te odrzucają ją jako zbędny balast i atakują inne, sprzyjające prawdzie grupy. Nierzadko obserwujemy, że zbiorowości opowiadają się za taką wiedzą, która sprzyja ich interesom, a jej pragmatyczna skuteczność i podzieleny charakter mylone są z obiektywnością.

Wszyscy autorzy tekstów teoretycznych zamieszczonych w tym numerze, którzy podejmują temat oczekiwań wobec teorii socjologicznej, podnoszą

kwestię relacji teorii z myśleniem zdroworozsądkowym, potocznymi i politycznymi potrzebami oraz „oddolnymi” obrazami świata, a także możliwości skutecznego komunikowania się ludzi pomiędzy niezgodnymi obszarami wiedzy i doświadczenia. Wskazują te wątki zarówno jako ważne zagadnienia teoretyczne, jak i jedno z najbardziej palących praktycznych społecznych problemów naszych czasów.

Rafał Drozdowski już w tytule pisze o „wrogach teorii” i rozprawia się punkt po punkcie z zagrożeniami płynącymi z przenoszenia reguły myślenia zdroworozsądkowego na pole socjologii. Magdalena Nowicka-Franczak tłumaczy, że szczególne znaczenie ma konflikt między teorią socjologiczną a wizjami świata narzucanymi przez silnych aktorów politycznych, zaangażowanych w walkę między sobą. Interesem politycznym tych aktorów (intensywnie prezentowanych w mediach) jest konstruowanie konfliktu w taki sposób, by ukrywać różnice pod osłoną symboli, a wymóg lojalności i identyfikacja z owymi symbolami są tym silniejsze, im ostrzejszy jest konflikt i większe zagrożenie. Strategie komunikacyjne, które budzą zaangażowanie (głównie wrogość, ale też strach i empatię), zarazem odsuwają na margines wiedzę naukową, dyskredytują dystans, powstrzymanie się od działania i refleksję. Potrzebna jest zatem teoria, która zwiększy nasze rozumienie mechanizmów współegzystencji i komunikacji w warunkach sporu, odsłoni takie możliwości oraz zdemaskuje grę, która te możliwości zamyka i rozgrywa na własną korzyść kosztem społeczeństwa.

Michał Kaczmarczyk dowodzi, że stworzenie trafnego obrazu społeczeństwa wymaga pluralizmu teoretycznego, a nie wizji całościowych starego typu, zredukowanych do jednego pojęcia, obrazu czy mechanizmu. Sam zdaje się jednak poszukiwać mechanizmów kluczowych, widząc potencjał wyjaśniający w rosnącym znaczeniu wielopoziomowych obserwacji. Zauważa, że ludzie zakorzenieni w mediach cyfrowych stale obserwują to, co i jak jest obserwowane przez innych, w tym również to, jak sami są obserwowani, i nadają temu istotne znaczenie dla podejmowanych działań (Kaczmarczyk i Kopczyńska, 2026). Także świat nauki nie tylko obserwuje obszar, który bada, lecz także bierze pod uwagę to, jak sam jest obserwowany i oceniany, i – chcąc nie chcąc – uczestnicy tego świata zmieniają swoje praktyki pod kątem owych obserwacji (por. Remisiewicz, 2025). Ostatecznie stosowanie strategii przystosowawczych do warunków obserwacyjnych zaburza poczucie rzeczywistości nawet własnego działania i podważa zaufanie do autentyczności ludzi, sfer i obiektów podlegających obserwacji. Łukasz Remisiewicz mówi o eskalacji metapozycyjności w dyskursie, mając na myśli to, że wokół komunikatów zamiast odniesień wprost (na przykład „nie zgadzam się, bo”) narastają wielopiętrowe metakomunikaty polegające na próbach odebrania prawa głosu, stemplowaniu wypowiedzi za pomocą kategorii ideologii lub fobii i szukaniu ukrytych interesów. Problem w tym, że każda grupa dysponuje rezerwuarem takich symboli, a nie

ma żadnego zewnętrznego rozjemcy, bo wypowiedź kogokolwiek, kto pretendo-
wałby do tej roli, też może zostać w podobny sposób „spozycjonowana” i stąd
autentyczność w rozmowie może być bardzo problematyczna do osiągnięcia.
Próba uprzedzenia takich aktów przez określenie własnej pozycjonalności nie
może być skuteczna ze względu na konieczność pozytywnej i spójnej autopre-
zentacji, ujawniania tylko tego, co nie stoi w sprzeczności z obroną siebie jako
wiarygodnego i wiarygodnej, a w ostatecznym rozrachunku zdolnej i zdolnego
do zdystansowania się wobec własnego usytuowania.

Na wątek zmiany sposobu uprawiania nauki – niekorzystnej dla pracy nad
teorią ze względu na kryteria obserwowania i oceny jej działalności oraz ocze-
kiwanie przekształcania całości osiągnięć naukowych tylko w rodzaj tych naj-
bardziej mierzalnych i pewnych – zwraca też uwagę w swoim tekście Krzysztof
Świrek. Autor ten krytycznie odnosi się do nadmiernej koncentracji na rozwo-
ju metodologii zbierania i opracowywania danych w socjologii, możliwych do
zaprojektowania, mierzalnych i pewnych, bo dzieje się to właśnie kosztem teorii
krytycznej, która mogłaby w większym stopniu działać jako mechanizm spo-
łecznego oporu oraz emancypacji i wpisywać się w ten sposób w autentyczną
potrzebę społeczną.

Czy zatem można rozumieć intencje wymienionych autorów jako dążenie
do zachowania i rekonstruowania najcenniejszych elementów naukowej kultu-
ry teoretyzowania oraz trwanie przy rdzeniu autentycznej nauki, która nie tylko
walczy o przetrwanie w obliczu innych roszczeń do zbiorowej i indywidualnej
autentyczności, ale też ma konkretną i unikalną wartość polegającą na udziela-
niu odpowiedzi na społeczne wyzwania współczesności?

Zakończenie

Odniesienie do autentyczności pozwala wyjaśnić wiele różnorodnych zja-
wisk społecznych i politycznych, które obserwujemy i z którymi się zmagamy.
W tym artykule interesowały mnie odniesienia do autentyczności w praktykach
społecznych i w literaturze naukowej. Dyskurs autentyczności był traktowany
zarówno jako samodzielny przedmiot badań, jak i jako pewien kontekst dzia-
łalności w różnych obszarach życia społecznego, w tym polityki i nauki, który
może zwiększać swoje znaczenie wraz z rozpowszechnianiem się nowych tech-
nologii komunikacyjnych i generatywnych narzędzi AI. Warto wspomnieć też
o zmianach zachodzących w odbiorcach i twórcach, a także w różnych instytu-
cjach i obszarach działania. Przedstawiona w tekście refleksja, zbierająca pokrót-
ce tylko niektóre wątki z bardzo rozbudowanego już naukowego dyskursu na
ten temat, ukazała dość wyraźne napięcia między sytuacją osób z jednej strony
aktywnie wpisujących się w nurty społeczno-kulturowe zwiększające znaczenie

autentyczności, a z drugiej podporządkowanych im niezależnie od własnej woli lub opierających się im i demaskujących nadużycia związane z nieuprawnionymi roszczeniami i manipulacjami.

Koncentracja na autentyczności nauki ujawniła jej nierozzerwalny związek z wartościami i etyką naukowców oraz zwróciła uwagę na inne aspekty niż te, które dominują w literaturze o etyce badań, chroniącej przede wszystkim dobrostan osób badanych (między innymi Surmiak, 2022). Można się zastanawiać, czy autentyczność jako rama odniesienia jest nauce i naukowcom potrzebna – czy nie wystarczy odwoływać się jak dotąd do ich zaangażowania w dążeniu do prawdy, bezstronności i pasji poznawczej? Dlaczego kryteria ocen, które zwykliśmy respektować w teoriach naukowych, takie jak wewnętrzna niesprzeczność, korespondencja z rzeczywistością, elegancja i syntetyczność, nie mogą nam wystarczyć? Czy nie dość byłoby śledzić jak dotąd oryginalność i rzetelność badań oraz użyteczność osiągnięć naukowych? Czy potrzebny jest parasol pojęciowy „autentyczności”, który stara się to wszystko objąć i połączyć?

Autentyczność w nauce można rozumieć na dwa sposoby. Z jednej strony – jako robienie prawdziwej nauki zgodnej z kryteriami wymienionymi powyżej. Z drugiej strony – co bardziej skomplikowane – jako pewien sposób/styl prezentowania się otoczeniu społecznemu według kryteriów pochodzących od odbiorców przekazów naukowych i znanych z innych kontekstów odnoszących się do komunikacji, relacji i cech osób reprezentujących środowisko naukowe. Bycie „autentycznym” w tym sensie nawiązuje do reguł życia potocznego i jest poddane weryfikacji zdroworoządkowych odbiorców – wbrew temu, że wiedza socjologiczna z zasady przeciwstawia się założeniom rozumowania potocznego. Napięcia wynikające ze styku teorii socjologicznej i reguł życia społecznego zostały dokładniej wykazane i szerzej omówione w pozostałych tekstach bloku teoretycznego. Skłaniają one nie tylko do ostrożności w łączeniu ról naukowych z pozanaukowymi, lecz także do ciągłego monitorowania zagrożeń pojawiających się we własnym myśleniu. Konfrontując się z dyskursem autentyczności, sprawdzamy naszą zdolność do defensywy w konkurencji dyskursywnej z użytkownikami mediów społecznościowych, aktorami politycznymi i komercyjnymi, mającymi możliwość podważania i zaprzeczania autentyczności nauki i naukowców. Powszechny dostęp do technologii cyfrowych nie ułatwia nawiązywania „autentycznej” relacji z potencjalnymi odbiorcami i daje niewielkie szanse na utrzymanie lub odbudowę autorytetu naukowego z pomocą tradycyjnych środków oraz klasycznych pól komunikowania się i przekazywania wiedzy. Wolton (2022) sugeruje, że mimo wszystko naukowcy powinni wierzyć w możliwość obrony przed ekspansją technologizacji komunikacji, utrzymując i ożywiając tradycyjne dyskusje. Teoria mogłaby chronić autentyczność nauki jako jej rdzeń tożsamościowy, zapewniający jej ciągłość, unikalność i autonomiczność. Celem byłoby tu nie tylko pozostanie w grze, lecz także uzyskanie

lub odzyskanie w zmienionych okolicznościach roli, jaka odpowiada wysiłkowi włożonemu w dochodzenie do prawdy.

Jest możliwe, że ekspansja dyskursu autentyczności sama w sobie zmienia logikę funkcjonowania nauki, a domniemany związek autentyczności z autonomią częściowo nas oszukuje, bo ukrywa wkraczanie nowych przymusów w obszary działania i wprowadza konkurencyjne dla klasycznych ujęć praktyki publicznej obecności nauki. Niektóre ze sposobów wykorzystywania tęsknoty za autentycznością mogą odpowiadać za umacniający się w dyskursie publicznym ruch antyintelektualny, czyniący nas – jako naukowców (i szerzej społeczeństwo) – bezbronnymi wobec praktyk tych grup społecznych, gospodarczych i politycznych, które rywalizując z nami, silniej i bardziej wprost wykorzystują algorytmy oraz atuty perswazyjne, bo mają w tym interes i odpowiednie do tego zasoby. Niemniej mamy narzędzia i zasoby, których one nie mają. Być może uświadomienie sobie wagi dyskursu autentyczności i przemyślenie mechanizmów jego działania w świecie naukowym pozwoliłoby nam nieco lepiej je spożytkować. Pozostaje wtedy niedokończone zadanie, aby zdefiniować, czym jest i może być autentyczność w nauce bez rysu antyintelektualnego i medialnych manipulacji.

Bibliografia

- Adorno, T. (1973). *The Jargon of Authenticity* (K. Tarnowski, F. Will, tłum.). Northwestern University Press.
- Allen, K., Mendick, H. (2013). Keeping it Real? Social Class, Young People and 'Authenticity' in Reality TV. *Sociology*, 47(3), 460–476. <https://doi.org/10.1177/0038038512448563>
- Bachórz, A. (2013). *Rosja w tekście i w doświadczeniu. Analiza współczesnych polskich relacji z podróżą*. Nomos.
- Bachórz, A. (2014). Jedzenie „prawdziwe” i „nieprawdziwe”? Kategoria autentyczności w internetowym dyskursie kulinarnym. W: U. Jarecka i A. Wieczorkiewicz (red.), *Terytoria smaku. Studia z antropologii i socjologii jedzenia* (s. 293–319). Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Bergson, H. (1957). *Ewolucja twórcza* (F. Znaniecki, tłum.). Książka i Wiedza.
- Bhabha, H. (2010). *Miejsca kultury* (T. Dobrogoszcz, tłum.). Wydawnictwo UJ.
- Blachnicka-Ciacek, D. (2026). Gaza–Kijów–Warszawa. Wspólna sprawa? O empatycznej i zaangażowanej praktyce socjologicznej. *Studia Socjologiczne*, 260(1), 5–21. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.158652>
- Bloch, N. (2018). *Bliscy nieznanomi. Turystyka i przezwyciężanie podporządkowania w postkolonialnych Indiach*. Wydawnictwo UAM.
- Boltanski, L., Chiapello, E. (2005). *The New Spirit of Capitalism*. Verso.
- Bucholc, M. (2016). *Piąty wymiar. Kulturowa socjologia wiedzy Norberta Eliasa*. Wydawnictwa UW.

- Bucholc, M. (2026). Kiedy teoria zawodzi. O warunkach teoretycznego oglądu rzeczywistości. *Studia Socjologiczne*, 3(262), 27–51. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.6477>
- Cannizzo, F. (2018). ‘You’ve Got to Love What You Do’: Academic Labour in a Culture of Authenticity. *The Sociological Review*, 66(1), 91–106. <https://doi.org/10.1177/0038026116681439>
- Cannizzo, F. (2019). Academic Craftwork: On Authenticity and Value in Academia. W: F. Cannizzo, N. Osbaldiston (red.), *The Social Structures of Global Academia* (s. 91–106). Routledge.
- Christophe, B., Kohl, C., Liebau, H., Saupe, A. (2021). Claims to Authenticity in Populist Discourses: General Introduction to the Volume. W: Ch. Kohl, B. Christophe, H. Liebau, A. Saupe (red.), *The Politics of Authenticity and Populist Discourses* (s. 3–30). Palgrave Macmillan.
- Claviez, T. (2020). A Critique of Authenticity and Recognition. W: T. Claviez, K. Imesch, B. Sweers (red.), *Critique of Authenticity* (s. 43–57). Vernon Press.
- Claviez, T., Imesch, K., Sweers, B. (2020). Introduction. W: T. Claviez, K. Imesch, B. Sweers (red.), *Critique of Authenticity* (s. vii–xix). Vernon Press.
- Coupland, N. (2001). Stylization, Authenticity, and TV News Review. *Discourse Studies*, 3(4), 413–442. <https://doi.org/10.1177/1461445601003004006>
- Coupland, N. (2014). Language, Society and Authenticity: Themes and Perspectives. W: V. Lacoste, J. Leimgruber, T. Breyer (red.), *Indexing Authenticity: Sociolinguistic Perspectives* (s. 14–39). De Gruyter.
- Czyżewski, M. (2021). Governmentality Without Truth: An Essay on the Role of Foucauldian Thinking in a Post-Truth Society. *Qualitative Sociology Review*, XVII(1), 40–59. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.17.1.4>
- Davies, B., Bansel, P. (2005). The Time of Their Lives? Academic Workers in Neoliberal Time(s). *Health Sociology Review*, 14, 47–58. <https://doi.org/10.5172/hesr.14.1.47>
- Davis, F. (1979). *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*. The Free Press.
- Drozdowski, R. (2026). Teoria socjologiczna i jej wrogowie. *Studia Socjologiczne*, 3(262), 53–65. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.6478>
- Fanon, F. (2001). *Wretched of the Earth*. Penguin.
- Ferrara, A. (1998). *Reflective Authenticity: Rethinking the Project of Modernity*. Routledge.
- Ferrara, A. (2009). Authenticity Without a True Self. W: P. Vannin, J. P. Williams (red.), *Authenticity in Culture, Self, and Society* (s. 21–35). Ashgate.
- Ferrara, A. (2017). *Rousseau and Critical Theory*. Brill.
- Ferrara, A. (2023). *Sovereignty Across Generations: Constituent Power and Political Liberalism*. Oxford University Press.
- Fine, G. A. (2003). Crafting Authenticity: The Validation of Identity in Self-Taught Art. *Theory and Society*, 32(2), 153–180. <https://doi.org/10.1023/A:1023943503531>
- Foucault, M. (2011). *Narodziny biopolityki* (M. Herer, tłum.). PWN.
- Garfinkel, H. (2007). *Studia z etnometodologii* (A. Szulżycka). PWN.

- Guba, E., Lincoln, Y. (2007). But Is It Rigorous? Trustworthiness and Authenticity in Naturalistic Evaluation. *New Directions for Evaluation*, 114, 15–25. <https://doi.org/10.1002/ev.1427>
- Guignon, Ch. (2004). *On Being Authentic*. Routledge.
- Hagel, N. M. (2016). *Appeals to Authenticity: Discourses on the True Self and the Politics of Identity Construction*. PhD Thesis. University of California.
- Herder, J. G. (1962 [1784–1791]). *Myśli o filozofii dziejów* (J. Gałęcki, tłum.). PWN.
- Hu, X. (2024). The True Self of Chinese People from the Self-Construction Perspective: Evidence from Semantic Analysis. *Advances in Psychology*, 14(9), 130–138. <https://doi.org/10.12677/ap.2024.149628>
- Irigaray, L. (2001). *To Be Two* (M. Rhodes, M. Cocito-Monoc, tłum.). Routledge.
- Jacyno, M. (2007). *Kultura indywidualizmu*. PWN.
- Jones, B. (2016). Authenticity in Political Discourse. *Ethic Theory and Moral Practice*, 19, 489–504. <https://doi.org/10.1007/s10677-015-9649-6>
- Kaczmarczyk, M. (2019). *Aporia wolności. Krytyka teorii społecznej*. Wydawnictwo UMK.
- Kaczmarczyk, M. (2026). Socjologia bez alibi. W stronę ontologii, pluralizmu i zaangażowania. *Studia Socjologiczne*, 3(262), 97–125. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.6480>
- Kaczmarczyk, M., Kopczyńska, J. (2026). From Panopticon to Opticon Caecum: The Evolution of Observational Infrastructures. *Information Technology and People* <https://doi.org/10.1108/ITP-01-2026-0091>
- Kalshoven, P. T. (2026). Authenticity, Cultural. W: H. Callan (red.), *The International Encyclopedia of Anthropology*. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea1807>
- Kindon, S., Pain, R., Kesby, M. (red.). (2007). *Participatory Action Research Approaches and Methods. Connecting people, Participation and Place*. Routledge.
- Kohl, C., Christophe, B., Liebau, H., Saupe, A. (red.). (2021). *The Politics of Authenticity and Populist Discourses*. Palgrave Macmillan.
- Koontz, A. (2010). Constructing Authenticity: A Review of Trends and Influences in the Process of Authentication in Consumption. *Sociology Compass*, 4(11), 977–988. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00334.x>
- Krzyżanowski, M., Krzyżanowska, N. (2024). Odwracanie znaczeń w wyobraźni neoliberalnej. Analiza dyskursywno-konceptualna. W: J. Żakowski (red.), *Almanach* (s. 213–234). Fundacja Concilium Civitas.
- Lacoste, V., Leimgruber, J., Breyer, T. (2014). Authenticity: A View from Inside and Outside Sociolinguistics. W: V. Lacoste, J. Leimgruber, T. Breyer (red.), *Indexing Authenticity. Sociolinguistic Perspectives* (s. 1–13). De Gruyter.
- Lipiński, A. (2020). Podejścia jakościowe w badaniach nad populizmem. Analiza ideologii, teoria dyskursu i podejście dyskursywno-historyczne. W: A. Stępniewska, A. Lipiński (red.), *Badania nad dyskursem populistycznym. Wybrane podejścia* (s. 49–70). Wydawnictwo UAM.
- Luebke, S. (2021). Political Authenticity: Conceptualization of a Popular Term. *The International Journal of Press/Politics*, 26, 635–653. <https://doi.org/10.1177/1940161220948013>
- Mackenzie, E., McKinlay, A. (2021). Hope Labour and the Psychic Life of Cultural Work. *Human Relations*, 74(11), 1841–1863. <https://doi.org/10.1177/0018726720940777>

- Malešević, S. (2025). Nationalism and Magic. *Nations and Nationalism*, 31, 287–292.
- Mills, C. W. (2007). *Wyobrażenia socjologiczne* (M. Bucholc, tłum.). PWN.
- Moeller, H.-G., D'Ambrosio, P. J. (2025). *Ty i twój profil. Tożsamość po autentyczności* (D. Misztal, tłum.). Wydawnictwo UŁ.
- Mokrzan, M. (2019). *Klasa, kapitał i coaching w dobie późnego kapitalizmu. Perswazja neoliberalnego urzędowania*. Wydawnictwo UMK.
- Mudde, C. (2021). Populism in Europe: An Illiberal Democratic Response to Undemocratic Liberalism. *Government and Opposition*, 56, 577–597. <https://doi.org/10.1017/gov.2021.15>
- Nowicka, M. (2016). O użyteczności kategorii dyspozytywu w badaniach społecznych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, XII(1), 170–191. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.12.1.10>
- Nowicka-Franczak, M. (2026). Niespełniona obietnica teorii kultury i komunikacji. Od rekonstrukcji różnicy do diagnozy wojny kulturowej. *Studia Socjologiczne*, 3(262), 127–151. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.6481>
- Osbaldiston, N., Cannizzo, F., Mauri, C. (2016). 'I Love My Work but I Hate My Job' – Early Career Academic Perspectives on Academic Times in Australia. *Time & Society*, 28(2), 743–762. <https://doi.org/10.1177/0961463X16682516>
- Plüg, S., Collins, A., De Jong, M. (2024). #BecomingYou: Discourses of Authenticity, Work, and Success in South African Consumer Culture. *Journal of Consumer Culture*, 24(2–3), 292–311. <https://doi.org/10.1177/14695405241248085>
- Reckwitz, A. (2017). *The Invention of Creativity*. Polity Press.
- Remisiewicz, Ł. (2025). *Academic Judgments between Logics of Truth and Game*. Brill.
- Riboni, G. (2020). *Discourses of Authenticity on YouTube. From the Personal to the Professional*. University of Milano. www.ledonline.it/LCM-Journal [dostęp: 21.08.2026].
- Rose, N. (1989). *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*. Routledge.
- Saffran, L., Hu, S., Hinnant, A., Scherer, L., Nagel, S. (2020). Constructing and Influencing Perceived Authenticity in Science Communication: Experimenting with Narrative. *PLOS ONE*, 15, e0226711. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0226711>
- Schug, M., Bilandzic, H., Kinnebrock, S. (2024). Public Perceptions of Trustworthiness and Authenticity Towards Scientists in Controversial Scientific Fields. *Journal of Science Communication*, 23(09), A03. <https://doi.org/10.22323/2.23090203>
- Schütz, A. (2008). *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej* (B. Jablońska, tłum.). Nomos.
- Shiner, L. (1994). Primitive Fakes, Tourist Art, and the Ideology of Authenticity. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 52(2), 225–234. <https://doi.org/10.2307/431169>
- Sorensen, L., Krämer, B. (2024). The Shift to Authenticity: A Framework for Analysis of Political Truth Claims. *Communication Theory*, 34, 118–129. <https://doi.org/10.1093/ct/qtae013>
- Stumm, A. (2022). A Short Genealogy of Authenticity. Tracing Concepts of the Real in the Preservation Discourse from the 19th Century to Today. *Authenticity Studies. International Journal of Archeology and Art*, 1, 123–129. <https://doi.org/10.14658/PUPJ-AS-2022-1-9>

- Surmiak, A. (2022). *Etyka badań jakościowych w praktyce. Analiza doświadczeń badaczy w badaniach z osobami podatnymi na zranienie*. Scholar.
- Świrek, K. (2025). In the Face of New Masters: The Crisis of Neoliberalism and Recourse to Personal Charisma. *Psychoanalysis, Culture and Society*, 30, 799–814. <https://doi.org/10.1057/s41282-024-00487-9>
- Świrek, K. (2026). Teoria w „antyteoretycznych” czasach. *Studia Socjologiczne*, 3(262), 67–96. <https://doi.org/10.24425/sts.2026.6479>
- Taylor, Ch. (2002) *Etyka autentyczności*. (A. Pawelec, tłum.). Znak.
- Thornborrow, J. (2001). Authenticating Talk: Building Public Identities in Audience Participation Broadcasting. *Discourse Studies*, 3(4), 459–479. <https://doi.org/10.1177/14614455601003004008>
- Trilling, L. (1972). *Sincerity and Authenticity*. Oxford University Press.
- Varga, S. (2011a). *Authenticity as an Ethical Ideal*. Routledge.
- Varga, S. (2011b). The Paradox of Authenticity. *Telos: Critical Theory of the Contemporary*, 156, 113–130. <https://doi.org/10.3817/0911156113>
- Warchał, M. (2006). *Autentyczność i nowoczesność. Idea autentyczności od Rousseau do Freuda*. Universitas.
- Ward, S. C. (2012). *Neoliberalism and the Global Restructuring of Knowledge and Education*. Routledge.
- Williams, P. (2020). Authenticity. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosa090.pub2>
- Wilson, J. L. (2014). *Nostalgia: Sanctuary of Meaning*. University of Minnesota Duluth Library Press.
- Wodak, R. (2021). *The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Discourse*. Sage.
- Wodak, R. (2025). Normalising, Mainstreaming, and Democratic Backsliding: Discursive Shifts to the Populist Far Right. W: L. Sponholz, A.-M. Meuth, M. Weiberg, S. Zajak, S. Berger (red.), *Radicalising the Mainstream in Western Europe* (s. 19–36). Palgrave Macmillan.
- Wolton, D. (2022). *Informacja i komunikacja* (M. Frybes, tłum.). Oficyna Naukowa.